

ARTA EPIPALEOLITICĂ DE LA CUINA TURCULUI-DUBOVA

AL. PĂUNESCU

BIBLIOGRAFIE

1. Andone G., S. Pașcovschi, H. Almăjan, L. Andone. - *Migrații păsărilor în România*, Moscova, 1965.
2. Andone G., S. Pașcovschi. - *Migrații păsărilor*, Moscova, 1962.
3. Aquila, Budapest, 1943 - 1968.
4. Căteanu I., Al. Johnson, M. Tălcășanu. - *Trav. Mus. Hist. Nat. Gr. Antipa*, 1967, VII, 425.
5. Dementiev G.P., et. colab. - *Птиц Советского Союза*, I-VI, Moscova, 1951 - 54.
6. Dombrowski R. - *Ornis Romaniae*, București, 1912.
7. Privalsky J. - *Aves Hungariae*, Budapest, 1891.
8. Keve A. - *Nomenclator Avium Hungariae*, Budapest, 1960.
9. Laru, Belgrad, 1947 - 1968.
10. Lintia D. - *Păsările din R.P.R.*, București, 1954, 1955, II - III.
11. Matoušek B. - *Ac. Rer. Natur. Mus. Slov.*, Bratislava, 1961 - 63.
12. Mäthes M., St. Kohl. - *St. et cerc. de biol.*, seria zool., 1965, 6, 533 - 539.
13. Radu D. - *Probleme de biologie*, 1962, 513 - 574.
14. Rudescu L. - *Migrația păsărilor*, București, 1958, 66.
15. Strautman F.I. - *Птиц западных областей С.С.С.Р.*, Lvov, 1963, I.
16. Tălcășanu M., L. Manolache. - *Rev. Muz.*, 1967, 3, 254 - 257.
17. Vespereanu E. - *Com. de zool.*, S.S.N.G., 1965, 106.
18. *Vin. și pesc. sp.*, 1949 - 68.

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent une synthèse de leurs recherches avifaunistiques d'hiver pour les années 1965-68 (avec quelques données isolées pour des années antérieures aussi) dans le Delta du Danube ou, en partie, pour d'autres points de la Roumanie. On compare ces données à celles de la littérature roumaine ou à celle de pays limitrophes. Les 17 espèces discutées offrent la possibilité de préciser certaines dates, nouvelles pour le pays ou pour le SE de l'Europe, concernant la migration d'automne beaucoup retardée, hivernage, isolés ou même « en masse ».

La connaissance de ces aspects, surtout en ce qui concerne la soulagine, permettra une meilleure orientation des mesures de protection à appliquer en Roumanie, intégrée du point de vue zoogéographique dans les « régions d'hivernage froides » étendues vers le sud jusqu'au Danube et la moitié nord de la Mer Noire.

Cercetările întreprinse încă din 1964 în zona viitorului lac de acumulare al hidrocentralei « Porțile de Fier » au dus la descoperirea a numeroase așezări printre care și cea de la Cuina Turcului (satul Dubova, comuna Plavișevia, jud. Mehedinți)¹.

Este vorba de un adăpost sub stîncă aflat aproape de intrarea în Cazanele Mari ale Dunării, în masivul calcaros Ciucarul Mare (fig. 1). Grosimea depunerilor care ating circa 6 m grosime dovedesc că adăpostul de la Cuina Turcului a fost intens locuit începînd din epipaleolitic. Depunerile epipaleolitice sînt suprapuse de altele, aparținînd neoliticului vechi, perioadei de tranziție, începutului epocii fierului și perioadelor prefeudale și feudale (fig. 2)².

¹ C.S. Nicolăescu-Plopșor, M. Davidescu, Șt. Roman și V. Boronean, *Cercetările arheologice de la Cazane*, în « Studii și Cercetări de Istorie Veche », 16, 1965, 2, p. 407 - 411; C.S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratori, *Rezultatele arheologice din zona « Porților de Fier »*, în « Comunicări » (seria arheologică IV - Centrul de istorie, filologie și etnografie al Academiei R.S. România), Craiova, 1968, p. 13 și urm.; C.S. Nicolăescu-Plopșor, *Milenii de istorie la Porțile de Fier*, în « Magazin istoric », II, nr. 1 (10), 1968, p. 2 și urm.

² Stratigrafia așezării: De la început subliniem înclinarea depunerilor arheologice pe direcția nord-sud și est-vest, determinată de configurația terenului. Urmărind depunerile de jos în sus avem următoarea situație:

1. Strat steril gros de 0,10 - 0,70 m format din argilă compactă, brun-gălbui, uneori cu lentile subțiri de nisip fin și cu pietricele foarte mărunte rulate. Acesta suprapune direct stîncă (vezi fig. 2, straturile 1 de la bază).
2. Locuirea romană-aziatică dezvoltată pe o suprafață de circa 140 - 150 m² prezintă două straturi de cultură:

Fig. 1. Adăpostul sub stîncă Ciuina Turcului – Dabova, situat în masivul calcareos Ciucarul Mare – vedere generală (săgeata indică adăpostul).

Fig. 2. Ciuina Turcului – Profil stratigrafic (vezi nota 2).

În cele două depuneri epipaleolitice atribuite culturii romanello-azilene s-a descoperit un bogat material arheologic care constă din unelte de os și corn, obiecte de podoabă (melci, canini și incisivi găuriți) precum și dintr-un mare număr de piese (din silex, foarte puține din obsidian și cuarțit) de caracter în general microlitic.

Pe lângă aceste resturi de cultură materială s-au găsit și piesele de artă care fac obiectul prezentării de față. Subliniem faptul că numărul lor e mai mare în stratul inferior decât în cel superior. Ele sînt lucrate în general pe fragmente de oase (pereți de diafiză, simple așchii, piese decupate din grosimea unui os, fragmente de coastă) și de corn. Numai un singur obiect decorat pe o falangă este întreg. Motivul ornamental este reprezentat în toate cazurile prin decorul geometric incizat. De cele mai multe ori, el constă din linii dispuse neregulat, linii în rețea, grupe (benzi) de linii orizontale, verticale sau oblice, mai scurte sau mai lungi, paralele. Pe trei dintre obiecte se întîlnește și banda de 2 linii al cărui spațiu e hașurat prin linii mici, paralele, dispuse orizontal (decor « în scărișă »), vertical sau oblic. Pe alte trei piese apare decorul de linii curbe în zigzag. În schimb, un număr de cinci obiecte prezintă un decor meandroid sau tipic meandric, realizat prin grupe de cîte două linii. Într-un singur caz, în interiorul unui asemenea meandru, se află un patruleter. Forma geometrică este reprezentată atît de triunghi (hașurat cu linii în rețea), cit și de patruleter (patrat hașurat cu linii paralele dispuse oblic, sau romb de asemenea hașurat cu linii paralele orizontale)³. Motivistica obiectelor din primul

strat este mai bogată decît cea din al doilea (fig. 3/1—11). De pildă, liniile în zigzag, meandru, triunghiul, patruleterul nu se întîlnesc decît la piesele din stratul inferior (fig. 4).

O deosebită atenție trebuie acordată piesei întregi, găsite în stratul superior. Prin forma și decorul său, acest obiect reprezintă, în stadiul actual al cercetărilor, un unicum în epipaleoliticul european. Este vorba de falanga I (probabil posterioară stîngă după paleontologul Alexandra Bolomey) de cal sălbatic, cu muchiile proximală și distală de pe fața plantară și cu tuberozitățile distale atenuate prin șlefuire. Se pare că și suprafața de inserție ligamentosă de pe fața plantară a fost atenuată. Piesa a fost în întregime ornamentală. Decorul de pe fața plantară se poate grupa în trei registre: cel din porțiunea distală — alcătuit din 4 grupe de cîte două linii, paralele, care se întîlnesc în unghi cu vârful în jos, cel din porțiunea centrală — reprezentat de un romb cu laturile

celelalte trei benzi din stînga cu unul meandroid; între bandi din mijloc și ceaaltă din stînga se observă în porțiunea inferioară a piesei o « scărișă » (un dreptunghi hașurat cu linii paralele); 3) o așchie de os prezintă pe o porțiune a unei extremități un decor în zigzag oarecum neregulat format din cîte două linii fin incizate avînd capetele de jos unite printr-o linie orizontală; spre extremitatea ceaaltă se află șase linii fin incizate dispuse oarecum paralele; 4) un fragment de corn prezintă pe fața superioară un decor de linii frînte meandroid formate din trei grupe (benzi) de cîte două linii, paralele; între prima și a doua grupă se află spre un capăt un patruleter; meandru ultimei grupe este închis la un capăt de o linie dreaptă pe care sînt dispuse perpendicular grupe de cîte două linii scurte pe fața inferioară șlefuită se întîlnesc unele scărișuri; 5) un fragment de corn cu muchiile șlefuite, la un capăt spart, iar la celălalt șlefuit și vîrf avînd pe fața superioară un decor incizat format din trei registre: cel de sus reprezentat de un triunghi hașurat cu un motiv de linii în rețea a cărei bază este marcată printr-un dreptunghi îngust hașurat cu linii verticale paralele; între primul și al doilea registru se află un spațiu ornamental în partea superioară prin trei grupe de cîte trei linii dispuse oblic și paralele; cel de-al doilea registru pare a consta din grupe de cîte trei triunghiuri nelocate dar hașurate, cele de jos cu vârful în jos iar cele de jos cu vârful în jos legate între ele prin grupe de cîte două linii sau printr-un dreptunghi; ultimul registru este format din cinci grupe (benzi) — de cîte două linii evoluind meandric; 6) piesă decupată din grosimea unui os, în secțiune ovală avînd un capăt subțiat iar celălalt lat, arcuit și retezat drept; ca decor pe una din fețe prezintă șase grupe de cîte două, trei sau chiar mai multe linii; 7) un fragment de corn șlefuit cu un motiv în zigzag format din linii duble și alte cîteva urme cu decor liniar; 8) o așchie mică plată de os cu decor meandroid alcătuit din cîte două linii paralele; în interiorul unui meandru se află un patrat hașurat prin linii oblice; 9) o așchie mică de os cu cinci grupe (benzi) de cîte două linii paralele, meandroid; 10) o așchie mică plată de os cu trei benzi de cîte două linii paralele; 11) un fragment de os cu două linii care se întîlnesc în unghi; 12) un fragment de os, în secțiune rotundă, prelucrat în fațete cu cîteva urme de ornamente liniare avînd o formă dificil de interpretat (harpună, figurină? etc.) (fig. 3/8). În stratul II s-au găsit: 1) o falangă de equide (descrisă deja în text); 2) o spatulă lucrată pe un os în stare fragmentară cu capul decupat avînd marginea șlefuită îndeosebi în regiunea gîtului, partea inferioară a piesei, spartă din vechime, prezintă o bandă formată din două linii fin incizate hașurate cu șapte linii dispuse oblic; 3) o coastă fragmentară avînd pe una din fețe grupe de cîte trei sau patru linii paralele dispuse oblic, iar pe ceaaltă un decor asemănător dar mai fin incizat; 4) un fragment mic de coastă prezintă pe una din fețe un decor de mici adîncituri (am putea spune mici creștături fin adîncite) grupate, cele mai multe dispuse oblic în șiruri, înscrîndu-se oarecum într-un triunghi (nelocată); piesa a fost ună cu o cură (roșu); 5) un fragment mic de os cu decor de linii fin incizate dispuse în rețea. La acestea se mai adaugă alte cîteva fragmente de oase găsite în ambele straturi care prezintă ca ornament fie linii dispuse neregulat, fie simple scărișuri.

a. Stratul inferior (romanello-azilian I) format din pămînt galben-închis cenușos cu pietricele, gros de 0,40—1 m (fig. 2/2). În unele locuri, unde lipsește depunerea sterilă, acest strat suprapune direct pătul adăpostului (fig. 2/2, dreapta jos). Peste acesta, se așterne un strat steril gros de 0,60—1,60 m, din pămînt roșcat-gălbui cu bolovani, unui foarte mari desprîși din tavan și pietre mai mici colțuroase (fig. 2/3).

b. Stratul superior (romanello-azilian II) este format din 2 niveluri separate la rîndul lor de o depunere sterilă grosă de 0,10—0,70 m (fig. 2/5) din pămînt galben care spre marginea de est-nord-est a suprafeței dispare. Primul (II a) este un pămînt brun-roșcat cu pietricele, gros de 0,35—0,45 m (fig. 2/4). Al doilea (II b), compus din pămînt roșcat-deschis cu pietricele are o grosime de 0,30—0,50 m (fig. 2/6).

3. Strat steril gros de 0,10—1,50 m din pămînt brun-roșcat cu bolovani mari de asemenea desprîși din tavan și pietre mai mici colțuroase (fig. 2/7).

4. Strat neolitic aparținînd culturii Starčevo-Criș, gros de circa 1,50 m, format din trei niveluri de locuire și suprapunînd în rare cazuri ultima depunere epipaleolitică (fig. 2/8—10).

5. Strat Cotofeni gros de 0,50—0,60 m (fig. 2/11).

6. O depunere subțire, hallstattiană timpurie grosă de 0,10—0,15 m (fig. 2/12).

7. Pe o grosime de 0,25—0,40 m se întîlnesc depuneri prefeudale, feudale timpurii și tirzii (fig. 2/13—14).

În stratul I s-au descoperit: 1) un fragment de diafiză avînd un decor meandric realizat din linii duble paralele, în interiorul cărora se află un motiv romboidal și altul triunghiular, hașurate prin linii fin incizate; 2) un fragment de diafiză mai lat decît primul, puternic șlefuit la un capăt formînd o margine convexă și ascuțită; ca motiv ornamental, piesa prezintă pe fața superioară șapte grupe de linii duble (benzi) oarecum paralele, dispuse vertical, avînd spre marginea dreaptă o linie incizată mai adînc, care desparte ultimele două grupe de linii; banda din mijloc se continuă în partea inferioară cu un zigzag iar

Fig. 3. Cămina Turcului – Obiecte de artă din os și corn, cu decore geometrice incizate, 1 – 11, stratul I epipaleolitic;
12 (obiect de podolă, perforat la un capăt), stratul II epipaleolitic.

duble, hașurat cu 10 linii orizontale, paralele și cel de-al treilea aflat în porțiunea proximală — format din 6 grupe de câte două linii, paralele, ce se întâlnesc în unghi cu vârful în sus. Pe fața dorsală a piesei întâlnim în porțiunea distală 9 linii paralele iar pe restul feței și pe muchiile laterale, grupe de câte 2 linii dispuse regulat în șiruri verticale; în porțiunea proximală se mai găsesc și câteva linii mai mari dispuse oblice sau orizontale (fig. 4/1a-1b). Prin formă și ornament, această falangă pare a reprezenta un idol — un tors feminin, condiliile reprezentând sîni. Decorul de pe fața plantară ar putea oare sugera imaginea, cu totul stilizată a figurii umane, iar grupele de linii dispuse în șiruri îmbrăcăminte? Fără îndoială, este greu de spus. Dacă asupra interpretării caracterului de cult al acestui obiect pot exista unele rezerve, în schimb asupra apartenenței sale stratului superior romanello-azilian nu pot fi îndoeli⁴. Prezența unor asemenea idoli-falangă și în perioade mai târzii nu trebuie să ne surprindă. De altfel, se consideră că falanga de equideu sau rumegător găurită ori perforată, folosită probabil ca pandantif sau avind poate alt scop este cunoscută atît în paleolitic sau epipaleolitic cit și în neolitic sau chiar în perioade mai recente. Un număr destul de mare de idoli-falangă ornamentați (cu decor incizat de linii paralele sau « cu ochi ») au fost descoperiți atît în morminte cit și în unele așezări aparținînd perioadei « bronzului I » — după noua terminologie spaniolă — respectiv culturii Los Millares și sferei ci de influență, din regiunea de sud a Peninsulei Iberice⁵. Astfel s-ar putea spune că ideea ornamentării falangei de animal, cu scopul de a crea într-o manieră stilizată un idol a apărut independent în diferite locuri și în perioade diferite de timp. Toate obiectele decorate des-

coperite în locurile romanello-aziliene de la Cuina Turcului se încadrează în arta tipică perioadei de început a postglaciarului, caracterizată prin geometrizare și schematism. Este îndeosebi cunoscut faptul că în etapele de sfîrșit ale magdalenianului, arta paleolitică legată pînă atunci de vînătoare, cu multiple reprezentări naturaliste în bună parte animaliere, se transformă adoptînd o motivistică nouă nenaturalistă, cu conținut geometric⁶. Cu cea de-a doua jumătate a magdalenianului VI se va trece la un schematism al figurilor, acestea pierzîndu-și proporțiile și contururile⁷. Este de asemenea cunoscut că în azilianul occidental, considerat ca o continuare a magdalenianului final, arta este reprezentată prin galete gravate și pictate cu desene geometrice sau cu figuri umane schematizate.

Unele motive de decor cum ar fi de exemplu banda hașurată cu linii oblice, triunghiul hașurat, în rețea sau motivul simplu de linii în rețea și îndeosebi ornamentul în zigzag, se întâlnesc deja pe diferite obiecte (spatulă, baghetă, incisivi de cal etc.) magdalenieni⁸. Se știe de altfel că decorul în zigzag e cunoscut și în paleoliticul superior tîrziu de tip gravettian oriental din Europa răsăriteană (Kostenki I⁹, Mezin). În schimb, decorul geometric complex — ne referim în special la complicatul motiv meandric — este specific așezării gravettiene de la Mezin, care prin inventarul ei pare a prezenta un aspect destul de magdalenoid¹⁰. Cu toate aceste asemănări din punct de vedere ornamental, inventarul litic din cele două așezări aflate la o distanță de peste 1000 km (în linie dreaptă) nu ne îngăduie totuși să vorbim de unele influențe estice venite din zona cursului mijlociu al Desnei spre Cazanale Dunării. Similitudinea decorului aflat pe obiectele de os descoperite în aceste așezări, pare a reprezenta o apariție mai degrabă independentă.

⁴ Ni se pare cel puțin hazardată atribuirea de către N. Vlassa (cf. *Acta Musei Napocensis*, Cluj, V, 1968, p. 376-379), a idolului-falangă de la Cuina Turcului, culturii Glockenbecher. Dacă la pretenția d-sale de a pune lucrurile « la punct » s-ar fi adăugat o cunoaștere a situației de fapt de la Cuina Turcului am fi fost scutiți de aceste note « de ultimă oră ». (cf. la N. Vlassa, *loc. cit.*, nota 24). Din text a reieșit, credem, că piesa noastră face parte dintr-un ansamblu de descoperiri care caracterizează arta paleolitică de sfîrșit, deci nu sîntem în fața unei piese izolate. Stratigrafic, piesele — și nu numai piesa — pe care le-am descris mai sus se află la o adîncime între 1,30-4,80 m sub nivelul de locuire Cotofeni.

⁵ H. Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte*, Band I, *Altsteinzeit*, München, 1966, p. 304, pl. 194/35; Rudolf Alber *Maier, Neolithische Tierknochen-Idole und Tierknochen-Anhänger Europas*, in *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 42, 1961, Berlin, 1962, p. 171-298 și pl. 36/1a, pl. 36/4, pl. 38/2, 16; Martín Almagro, *El idolo de Chidolero y la tipología de los ídolos del Bronce I Hispano*, in *Trabajos de Prehistoria del seminario de historia primitiva del hombre de la Universidad de Madrid*, XXII, Madrid, 1966, p. 23-24.

⁶ L.R. Nougier, *L'art préhistorique*, Paris, 1966, p. 18, 52, 112-148; H. Breuil, in Christian Zervos, *L'art de l'époque du renne en France*, Paris, 1959, p. 105.

⁷ André Leroi-Gourhan, *Préhistoire de l'art occidental*, Mazenod, Paris, 1965, p. 72, 158-159.

⁸ André Leroi-Gourhan, *op. cit.*, fig. 209 — spatula de la Saint-Marcel (Indre); fig. 220 — bagheta de la Isturitz; H. Breuil, *op. cit.*, fig. 470 — bagheta de la La Madeleine; fig. 472 — bagheta de la Fontales; H. Müller-Karpe, *op. cit.*, pl. 78/c — nr. 19,27,34 (Laurerie-Basse); pl. 193/51 — pestera Petersfels; Paolo Graziosi, *L'arte dell'antica età della pietra*, Sansoni-Firenze, 1956, p. 263, pl. 92/m — pestera La Marche (Vienne) incisivi de cal decorati (triunghi hașurați în rețea).

⁹ P.P. Efimenko, *Костенки I*, Moscova, 1958, fig. 124/2 (stratul superior).

¹⁰ I.G. Șovpikova, *Мезинская стоянка*, Kiev, 1965, p. 115-178, pl. I.111/6,8,10,12 etc. (fragmente de os cu decor: linii în zigzag, linii oblice întinse în unghi, paralele, meandric etc.).

Fig. 4. Cămina Turcului — obiecte de arăt din os cu decor incizat, 1 — 5, stratul II epipaleolitic (1 a — 1 b, idol-falangă; 2, spatulă; 3 — 4, obiecte cu decor incizat; 5, fragment de coastă cu grupe de linii incizate).

S-a observat totodată că unele elemente de decor de pe obiectele de os și corn de la Cuina Turcului își găsesc corespondențe pe diferite piese descoperite în unele așezări paleolitice superioare și epipaleolitice din Italia. Astfel obiectele de os din complexul de locuire bertoniană I—IV, îndeosebi cele din bertonianul I—II atribuit paleoliticului superior — din peștera Maritza¹¹ (Italia est-centrală) prezintă ca motive geometrice, linii dispuse oblic, grupe de cîte 2 linii hașurate cu liniuțe oblice sau orizontale, în zigzag, grupe de liniuțe dispuse vertical, linii fine în rețea, iar cele din peștera Polesini¹² (Italia vest-centrală), asociate cu un inventar litic de aspect romanellian (o fază probabil mai timpurie de la sfîrșitul glaci-arului) conțin o gamă și mai variată de: liniuțe duble în zigzag, grupe de creștături dispuse orizontal, grupe de cîte 2 linii meandrice, linii hașurate în rețea. În afara acestora mai amintim și motivul geometric (un dreptunghi înscris în altul, grupe de linii paralele în zigzag) de pe virful de sulită găsit în adăpostul Romito din Italia sud-vestică (provincia Cosenza)¹³. Nu este exclus ca aceste similitudini, din punct de vedere decorativ, să fie expresia unui centru mediteranean situat pe teritoriul Italiei centrale și de sud, care încă din perioada de sfîrșit a paleoliticului superior și la începutul epipaleoliticului s-a extins, fie spre nord, fie spre est — sud-est (traversînd Adriatica), asimilînd cu această ocazie unele elemente de decor ale fondului local magdalenian sau gravettian tardiv. Nu trebuie să ne scape din vedere nici observația după care pînă acum, nu s-au descoperit în spațiul cuprins între zona mediteraneană și cea a Cazanelor Dunării obiecte de artă cu un decor asemănător¹⁴. Cu toate acestea sîntem înclinați să credem, avîndu-se în vedere și celelalte elemente de cultură materială (cum ar fi inventarul litic și cel de os) găsite atît la Cuina Turcului cît și în stațiunile italiene, că cel puțin sudul Banatului a

făcut parte, la sfîrșitul paleoliticului și începutul epipaleoliticului, din marea zonă mediteraneană.

Ceea ce se poate spune în stadiul actual al cercetărilor este că în așezările epipaleolitice tirzi — excepție făcînd cele cîteva obiecte descoperite în 1968 de V. Boroneanț în punctul Icoana-Ogradena, aflat la circa 8 km est de Cuina Turcului în Cazanele Micie ale Dunării — nu s-au găsit asemenea obiecte de artă. De asemenea trebuie să relevăm că o motivistică geometrică asemănătoare se întîlnește și pe ceramica neolitică de mai tirziu, fără a se putea însă stabili vreo legătură directă.

РЕЗЮМЕ

В укрытии под скалой Куина Турка — Дубова, расположенной в известковом массиве Чукарул Маре Больших Котловин Дуная (юго-восток Баната) были найдены в двух эппипалеолитских местах, принадлежащих романелло-азилиану, произведения искусства.

В основном они представляют собой фрагменты костей и рога; во всех случаях орнамент представляет собой геометрические надрезы. Особым образом нужно отметить фалангу эквиды, которая формой и орнаментом кажется представляет собой идола — (женская фигура, кондилы напоминают грудь).

Учитывая, как геометрический орнамент так и другие элементы материальной культуры (литический, костяной инвентаря и т.д.), найденной как в Куине Турка так и в итальянских стоянках (пещеры Маритца, Полесини, Романелли, Кавалло, Улуззо и т.д.), мы склонны думать, что юг Баната в конце палеолита — начале эппипалеолита входил в средиземноморскую зону.

RÉSUMÉ

Dans l'abri situé sous la roche Cuina Turcului-Dubova, se trouvant dans le massif calcaire Ciucarul Mare des «Cazanele Mari» du Danube (défilé du Danube, Sud-Est du Banat), on a découvert, dans les deux niveaux habités épipaléolithiques attribués au romanello-azilien, plusieurs objets d'art. Dans tous les cas le motif ornemental est représenté par un décor géométrique incisé. L'on remarque aussi une phalange d'équidé qui paraît représenter, par sa forme et ses ornements, une idole, un torse de femme, les seins étant figurés par les condyles.

Nous basant sur les motifs géométriques et sur les autres éléments de culture matérielle (inventaire lithique, os etc) trouvés aussi bien à Cuina Turcului que dans les stations italiennes (les grottes de Maritza, Polesini, Romanelli, Cavallo, Uluzzo etc.) nous inclinons à croire que le Sud du Banat, du moins, a fait partie — à la fin du paléolithique et au début de l'épipaléolithique — de la grande zone méditerranéenne.

¹¹ Renata Grifoni — Antonio M. Radmilli, *La Grotta Maritza e il Fucino prima dell'età romana*, in « Rivista di Scienze Preistoriche », Firenze, XIX, 1964, p. 53 — 94, fig. 16, 17.

¹² A. M. Radmilli, *Le produzioni di arte mobiliare nella Grotta Polesini*, in « Quartar », 9, Bonn, 1957, p. 41 — 59, fig. 1 — 9.

¹³ Paolo Graziosi, *Nuove incisioni rupestri di tipo «paleolitico» in Calabria*, in « Rivista di Scienze Preistoriche », Firenze, XVII, 1962, p. 139 — 145, fig. 1.

¹⁴ Menționăm totuși că la Grimaldi — Barma Grande s-a găsit și un fragment cu decor geometric (bandă hașurată cu linii în rețea, în liniuțe, în zigzag etc.), asemănător celui găsit în peștera Polesini (vezi H. Müller-Karpe, *op. cit.*, p. 225/A — 9); în aziliianul de la Mas d'Azil apare pe galet decorul în zigzag (H. Müller-Karpe, *op. cit.*, p. 106/39); vezi și H. Breuil, *Cavillous gravés aziliens*, in « Quaternaris », II, 1955, Roma, p. 29 — 33 și fig. 3.